

OB ŠTIRIDESETLETNICI MUZEJSKEGA DRUŠTVA V ŠKOFJI LOKI

O historiatu Muzejskega društva v Škofji Loki je bilo že marsikaj rečene — zlasti ob njegovih različnih jubilejih. Zato se dobro zavedam, da je težko povedati kaj novega, o čemer še niso pisali Loški razgledi. Moje razglabljanje sloni deloma na še vedno živih spominih, ki sem jih oživiljal ob sejnih zapisnikih; bogato gradivo pa sem seveda črpal predvsem iz Loških razgledov, kjer je najti obilo podatkov zlasti o društvenem delovanju v zadnjih desetletjih. Kakor bi želel podati historiat čimbolj brezosebno, vendar ne morem — zlasti pri razglabljanju o prvem razdobju — iti mimo oseb, ki so dajale pečat takratnemu loškemu muzejskemu življenju.

Delovanje Muzejskega društva je moč okvirno deliti v dva dela. Prvo razdobje zajema čas, ko je slonelo vse muzejsko življenje na ramenih društvenih odbornikov. Z letom 1948 se začne druga faza, ko pride v muzej prvi poklicni muzealec.

I

Ko skušamo ocenjevati samo ustanavljanje muzeja v Škofji Loki, se moramo vživeti v razmere, ki so vladale v letih tik pred zadnjo vojno v muzejskem delovanju v Sloveniji. Na prste ene roke bi takorekoč lahko prešteli vse muzeje, ki jih je tedaj premogla Slovenija. Mimo muzejev v Ljubljani, Mariboru, Ptuj in Celju, ki so imeli staro tradicijo, bi morda kazalo omeniti še skromno muzejsko zbirko v Laškem, pa smo z naštevanjem skoraj pri kraju. Čeprav se je ob takem stanju zdela skoraj megalomanska misel, da naj bi osnovali v Škofji Loki posebno muzejsko društvo, ki naj bi omogočilo ustanoviti muzej, se je načrt vendar uresničil.

Kot je znano, je sprožila misel o osnovanju muzeja v Škofji Loki obrtno-industrijska razstava leta 1936. Prof. France Planina je takrat v posebnem prostoru zelo posrečeno prikazal zgodovino loške obrti; med predmeti je bila pač najdragocenejša zbirka cehovskih predmetov, ki so jo hranili posamezni obrtniki skozi stoletja. Pogled na cehovske predmete, ki bi se utegnili sčasoma porazgubiti, je sprožil misel na stalno razstavo, ki naj bi postala jedro — loškega muzeja.

Iniciativo za ustanovitev muzeja so dali trije profesorji Podnunci. Da bi dobili pred javnostjo ustrezno oporo, so za načrt zainteresirali svoje kolege — profesorje z loškega ozemlja, ki so se leto za letom srečavali v zadnjem tednu velikih počitnic na prijateljskem sestanku. Tako so kot kulturniki, doma z loškega okraja, naslovili na občinsko upravo v Škofji Loki vlogo, v kateri so predlagali, naj občina postavi poseben odbor, ki naj pripravi vse potrebno za

ustanovitev muzeja za loški okraj s sedežem v Škofji Loki. Občina je predlog sprejela in še istega leta je bil izvoljen pripravljalni odbor, sredi leta 1937 pa je bil na ustanovnem občnem zboru izvoljen prvi odbor, ki je bil po svojih članih povsem nadstrankarski, kar je bila prava izjema za takratne, politično kaj razburkane čase.

Vse delo pri zbiranju predmetov je slonelo izključno na ramenih odbor-nikov-amaterjev, pri čemer je pa treba naglasiti, da vodstvo nikakor ni bilo v rokah diletantov. Predvsem sta bila angažirana predsednik in gospodar, dr. Pavle Blaznik in prof. France Planina, ki sta žrtvovala počitnice, obisko-vala meščanske rodbine, stikala po podstrešjih in z veseljem odvažala nabrane predmete z vozičkom na rotovž, kjer je bil odboru dodeljen poseben prostorček za deponiranje muzealij.

Domača javnost je s simpatijami spremljala to delo, saj so jo odborniki na posebnem loškem večeru dobro seznanili s svojimi načrti. Tudi strokovni krogi so bili zamisli naklonjeni, kar je prišlo do izraza v februarju 1939 na sestanku v Celju, kjer so bili položeni temelji za zborovanje slovenskih zgo-dovinarjev; ob tej priliki so odlični slovenski zgodovinarji odločno zavrnili pomisleke, ki jih je sprožil proti snujočemu se loškemu muzeju ravnatelj Narodnega muzeja v Ljubljani.

Medtem se je v depozu vse bolj večalo število predmetov, ki so predstavl-jali zarodek za arheološko, zgodovinsko in etnografsko zbirko pa za galerijo slik ipd. Posebej naj omenim zlasti zemljevid in relief loškega ozemlja; to delo je opravil na meščanski šoli učitelj Janez Grum s svojimi učenci. Drago-ceno je bilo tudi arhivsko gradivo, med njim posebno cehovske arhivalije, od katerih segajo najstarejše prav v začetek 16. stoletja, pa gradivo, ki sta ga prepustila okrajno sodišče in občina. Najnujnejše tekoče stroške je krilo društvo s skromnim zneskom 5000 din, ki jih je naklonila banska uprava.

Proti koncu avgusta 1939 so odborniki smiselno uredili zbirko 915 pred-metov v štirih prostorih na rotovžu v drugem nadstropju. Prav na zadnjo nedeljo pred izbruhom druge svetovne vojne — 27. avgusta 1939 — je bil muzej slovesno odprt. V znak priznanja so se slovesnosti udeležili ne samo predstavniki banske uprave, loškega občinskega odbora, šol in društev, pač pa tudi nekateri slovenski odlični znanstveniki.

Priznanje javnosti je vlivalo pogum mlademu društvu, ki je bilo v na-slednjih predvojnih mesecih izredno delavno. Muzejsko misel so odborniki siste-matično širili na tako imenovanih Loških večerih, kjer so skušali z živo be-sedo pridobivati članstvo. Uspeh ni izostal. Če je bilo leta 1937 na ustanovnem občnem zboru vsega komaj 16 udeležencev, se je naslednjega občnega zbora udeležilo že 44 članov; tik pred vojno je društvo naraslo na 138 članov. Zbirke so se množile — mnogi posamezniki so sami prinašali predmete bodisi v pol-klon, bodisi v depu.

V veliki zagnanosti se je skušalo društvo uveljaviti tudi na arheološkem področju. Oprto na finančna sredstva, ki jih je poklonil dr. Jože Rant, je napro-silo arheologa dr. Rajka Ložarja, da je prevzel poskusno izkopavanje gomil na Godeških Dobravah, kjer je predtem prišlo do raznih nestrokovnih posegov.

Hudih razočaranj je bilo društvo v tistih mesecih deležno, ko se je pred njegovimi očmi kvarila zunanja podoba starodavnega mesta. Nemočno so mo-rali odborniki gledati, ko je padel na Placu »erker« pri Kronbirtu, ki je skupaj z Žigonovo hišo delil Plac v dve enoti. V tistih mesecih je prišlo na Lontрку

do nepopravljive škode, ko je padla na območju nekdanjih mestnih Spodnjih vrat zaključna Perkusova hiša in z njo vred precejšen del mestnega obzidja. Še večjo škodo je preprečila vojna, kajti lastnik tega prostora je nameraval tod postaviti večnadstropni hotel, ki bi do kraja skazil zunanjo podobo starega mesta.

Izredno zagnanost je na mah prekinila vojna, ki je razmetala vodstvo društva na vse strani. Pa vendar! Celo v tistih strašnih dneh je društveni gospodar prihitel iz okupirane Ljubljane v Škofjo Loko, kjer je prav na dan, ko so novi gospodarji pred rotovžem trobezljali o novem redu, zbiral v muzeju dragocene dokumente in jih odnesel na varno v Ljubljano.

Za štiri leta je loška muzejska dejavnost povsem zamrla. Ko je minil vihar, je društvo znova zaživel. Odborniki so se s podvojeno silo vrgli na delo. Srečno naključje je hotelo, da sta v prvih tednih svobode predsednik in gospodar imela na skrbi ugotavljanje vojne škode na kulturnih predmetih po Gorenjski. Tako sta se že 1. junija 1945 znašla v Škofji Loki, kjer sta ugotovila, da je okupator muzejske predmete sicer izselil iz prvotnih prostorov, vendar je zbirka ostala v bistvu neokrnjena. Uskladiščena je bila — seveda v povsem neurejenem stanju — v kapucinski cerkvi; v drvarnici sta našla tudi dragocene dražgoške oltarje, ki jih je rešil ob dražgoški katastrofi društveni tajnik. V skladišču pa sta naletela na veselo presenečenje. Našla sta namreč mnogo

Delovno predsedstvo na zboru Muzejskega društva ob 40-letnem jubileju (od desne proti levi): predsednik društva Zdravko Krvina ter društvena ustanovna in častna člana dr. Pavle Blaznik in France Planina

(Foto Stane Jesenovec)

narodopisnih predmetov, ki jih je zbiral po loškem ozemlju prof. Grebenc z namenom, da jih odpremi v celovški muzej, kar pa je preprečila zmeda v okupatorjevih vrstah proti koncu vojne. Muzejski odborniki so razmetane predmete za silo uredili kar v cerkvi, od koder so jih še istega leta prenesli v samostan in jih uskladiščili v dveh prostorih. Temu gradivu so odborniki še v prvih tednih svobode — zlasti pa v naslednjih mesecih in prvih letih s pomočjo Zveze borcev — priključevali novo gradivo, predvsem tisto, ki je zrastle vzporedno z osvobodilnim bojem. Ker je hotelo Muzejsko društvo še isto leto prikazati novo gradivo javnosti, je razstavilo zbrane predmete v šolski telovadnici in je tako loški muzej verjetno prvi v Sloveniji skromno prikazal dobo narodnoosvobodilnega boja.

Veliko pozornost so odborniki že tedaj polagali na arhivalije, saj so se zavedali, da brez arhivskega gradiva ni mogoča kakršnakoli znanstvena obdelava naše preteklosti. Močno se je torej v tem času povečal arhivski fond, saj so odborniki med drugim npr. reševali loške občinske arhivalije, ki jih je okupator zmetal na hodnik kot ničvredno blago kar na kup.

Muzejska zbirka je tako bistveno zrasla in niti misliti ni bilo, da bi mogli muzeju še ustrezati skromni prostori na rotovžu. S finančno pomočjo občine je društvu uspelo, da si je naslednjega leta pridobilo v najem puštalski grad, kjer je s skromno slovesnostjo 28. julija 1946 odprlo na novo urejene muzejske zbirke, ki niso imele več mestnega značaja, pač pa so skušale zajeti s prikazom celotni loški okraj.

V naslednjih dveh letih je odbor še naprej načrtno dopolnjeval zbirko in pri tem reševal predmete, ki bi sicer šli v izgubo. Pri tem mislim predvsem na dragocenosti z Visokega, ko so trije odborniki — danes vsi pokojni: obrtnik Lovro Planina, notar Stevo Šink in lekarnar Oto Burdych — sami vzeli v roke vajeti in s konjsko vprego prepeljavali muzealije na varno v loški muzej. Mnogi predmeti so prišli po zaslugi društvenega gospodarja v puštalski grad tudi iz Federalnega zbiralnega centra. Še naprej so dotekali v muzej predmeti, ki so jih odborniki zbiral po terenu. Na stotine novih predmetov je zahtevalo nabavo novih vitrin — muzej je postajal vse bolj privlačen. Leta 1946 si ga je ogledalo že 1.000 obiskovalcev. Občni zbori so postajali vse živahnejši. Mimo članstva so se jih udeleževali tudi zastopniki raznih ustanov, med katerimi naj omenim posebej ministrstvo za prosveto in kulturo, okrajni in mestni ljudski odbor, prav posebno pa Zgodovinsko društvo za Slovenijo, v katerega se je vključilo Muzejsko društvo kot član.

Muzejski odborniki so bili neverjetno požrtvovalni, saj je na njihovih ramenih slonelo celotno, tedaj že močno razgibano muzejsko poslovanje. Za dežuranje ni bilo nikoli zadrege. Med delavnimi odborniki naj se posebej spomnim podpredsednika notarja Šinka, ki je v teh povojnih letih, spričo poklicne zaposlitve predsednika, v veliki meri opravljal tudi predsedniške posle. Prav posebno priznanje pa zasluži odbornik Lovro Planina. Opravljal je najnujnejša pisarniška dela in sproti obveščal predsednika o tekočih poslih. Bil je v muzeju kot doma. Budno je pazil na predmete, jih urejal in čistil. Obiskovalci muzeja so uživali ob njegovem vodstvu po zbirkah, kamor je prihital po potrebi prav ob vsaki uri. Obenem je bil Lovro v pravem pomenu besed skrben muzejski hišnik. — Samo po sebi se razume in menda res ni potrebno še posebej naglašati, da so odborniki opravljali v tem pa tudi v vsem naslednjem razdobju svoje funkcije brezplačno in na kakšno nagrado nihče ni niti pomislil!

Novo razdobje v zgodovini Muzejskega društva v Škofji Loki se je začelo 1. julija 1948, ko je občinski ljudski odbor na posredovanje društva nastavil prvega upravnika in prevzel muzej v svoj proračun; dve leti nato je upravniku sledil še drugi poklicni muzealec. Do danes se je muzejsko osebje povečalo na šest rednih nameščenecv, dva dežurna paznika in snažilko. Seveda je velik razmah loškega muzejstva v zadnjih tridesetih letih nujno povzročil mnoge premike v pristojnosti Muzejskega društva.

Nastop poklicnega upravnika Karla Plestenjaka je pomenil spočetka z. društvo precejšnje olajšanje, saj so bili odborniki poklicno močno zaposleni in so vse težje opravljali nujne posle, ki jih je zahtevala vse bolj razvijajoča se ustanova. Tako so se čutili odborniki močno sproščene, ker je vso administracijo prevzel upravnik. Društvu se ni bilo treba več ubadati z načrtnim zbiranjem predmetov, za inventarizacijo in konserviranje je seveda skrbel plačani upravnik, ki se je mogel ves posvetiti temu poslu. Skratka: vse delo je bilo odslej bolj sistematično urejeno. Marsikateri nepomemben predmet je upravnik izločil, kar je bilo zbirki spričo prenatrpanosti samo v korist.

Pri vsem tem društvo seveda ni bilo voljno stati na strani. Še naprej je hotelo živeti z muzejem in skupaj z upravnikom skrbeti za njegov čim uspešnejši razvoj. Toda prijetno sožitje se je kmalu začelo krhati. V tem poročilu seveda ni moč zamolčati dogodkov iz prvih let novega razdobja. Stališče upravnika, da se čimbolj otrese sodelovanja z odborom, je vsaj do neke mere razumljivo, čeprav je bilo zelo lahkomišno. Težje je razumeti npr. vlogo odposlanca, ki ga je poslalo na občni zbor ministrstvo za prosveto in je imel za potrebno, da je očitil društvu, češ da vidi v odboru vedno ene in iste obraze. Takega »priznanja«¹ ustanovitelji muzeja res niso zaslužili! Doživeti je bilo celo treba sicer brezuspešne poskuse — res ne vem, komu v prid — ki so hoteli razdvajati predsednika in gospodarja. Spor se je podel oktobra 1951 na sestanku, ki so se ga udeležili zastopniki republiškega in okrajnega sveta za prosveto in kulturo, predsednik Zgodovinskega društva za Slovenijo, ravnatelj republiškega Zavoda za spomeniško varstvo, upravnik muzeja in odbor Muzejskega društva. Na sestanku je prišlo do sklepa, naj ima društveni odbor funkcijo muzejskega sveta, upravi naj pa pripada vloga strokovnega sodelavca, ki dela z vednostjo odbora. Pri loškem muzeju se je torej že leta 1951 začelo družbeno upravljanje.

Čeprav je bilo sožitje med upravo in društvom skaljeno, je vendar moč tudi v tem razdobju zaznati določeno muzejsko razgibanost. Upravnik je reševal tekoče upravne posle, mimo tega pa se je posvečal predvsem etnografskim zanimivostim, ki jih je skiciral po terenu. Zelo je bil aktiven odbornik Kankelj, ki je odlično sodeloval pri prenosu dražgoških oltarjev v grajsko kapelo in poskrbel za večjo privlačnost etnografske zbirke s tem, da je izdelal vrsto zanimivih maket, s katerimi je mimo Škofje Loke predstavil obiskovalcem tudi posamezna kmečka poslopja gruntarskega in kajžarskega tipa. Uslužbenka Goriškova je skrbela predvsem za arhivalije, med katerimi je bilo pomembno zlasti mikrofilmsko gradivo iz Münchenskih arhivov; gradivo je bilo treba urediti in ga napraviti čimbolj dostopnega.

Muzejska dejavnost je sčasoma tako napredovala, da je bilo treba spet reševati vprašanje prostorov. Novi upravnik Andrej Pavlovec se je trudil,

Jubilejni zbor škojeloških muzejcev v galeriji na Loškem gradu med govorom dolgoletnega društvenega predsednika dr. Pavleta Blaznika (Foto Stane Jesenovec)

da uredi grajsko garažo za shrambo slik, nekdanji hlev naj bi služil za deponiranje plastik, v verandi naj bi bile shranjene arhivalije, medtem ko so bili deponirani etnografski predmeti preneseni v zgornje prostore kašče, zbirka NOV pa v novo zgrajeni Dom Zveze borcev in je skrb za te predmete prevzel tov. Stane Pečar.

Muzejska dejavnost se je kazala tudi zunaj muzejskih prostorov. V tem času je bil odkrit t.i. Zgornji stolp na Kranclju, ki predstavlja najstarejšo freisinško zgradbo na loških tleh. Žal ni ostalo samo pri odkritju, pač pa je prišlo do neprimernih dopolnilnih posegov, ki pa jih je k sreči zob časa zavrzel. Začela se je tudi akcija za obnovitev Grabna. V zvezi s temi deli je odbor ustanovil sosvet, v katerega je povabil tudi vidne slovenske strokovnjake.

V tistih letih je aktivno posegel v društveno življenje predsednik občinskega ljudskega odbora Sveto Kobal, mimo katerega ne morem iti v svojem poročilu. V veliki meri je njegova zasluga, da je staro loško jedro v času mnogih prezidav ostalo ne samo nedotaknjeno, pač pa so načrtno padale razne navlake, ki so motile podobo starodavnega mesta. Na prostoru nekdanjih poljanskih in selških mestnih vrat je dal odstraniti mesnici, občina je odkupila in podrli hišo, ki je zakrivala pogled na mestno obzidje. Prizadevanju Sveta Kobala se ima muzej zahvaliti, da je prišlo 1959 do nove selitve — na loški grad. S to potezo sta bila rešena dva pereča problema. Kolikor bi grajske pro-

store namenili reševanju stanovanjske stiske, bi grozila nevarnost, da nam pred očmi propada edinstveni loški kulturni spomenik. Prav tako je pa bila selitev rešitev za muzej, ki so mu postajali prostori v puštalskem gradu že vse pretesni.

Grajske prostore je bilo seveda treba primerno preurediti, istočasno pa so muzejski delavci s polno paro selili muzealije na grad. Dne 16. avgusta 1959 je sledila slovesna otvoritev — tretja v zgodovini loškega muzeja, ki je sovpadala z 20-letnico odpiranja muzeja na loškem rotovžu. Na gradu je bilo šele možno celotno gradivo zbrati na enem mestu in ga čimbolj smiselno urediti.

Zelo dragocena pridobitev je bil obenem obsežen vrt, ki je nudil krasne možnosti za postavitve skansna — muzeja na prostem, česar so se res lotili muzealci že kmalu po preselitvi na grad. Po njihovem načrtu naj bi tod postavili tip kmečke domačije z vsemi pritiklinami in s tem predstavili etnografske značilnosti loškega podeželja. Za osrednjo stavbo si je muzej izbral opuščeno, s slamo krito Škoparjevo hišo v Puštalu in jo opremil s potrebnim inventarjem. K hiši je postavil s slamo krit kozolec, ob njem pa dvesto let star čebelnjak iz brun s panjskimi končnicami. Tem objektom se je sčasoma pridružila vrsta predmetov, zbranih po loškem podeželju, tako vodnjak na vitel, pajštva, senik, oglarska koliba s kopo, mlin. Skansen je rasel postopoma, vendar je bil slovesno odprt že v decembru 1963. Strokovni krogi so dali tedaj laskavo priznanje loškemu muzealcem, ki so nameravali skansen dopolnjevati v taki meri, da bi bilo treba seči celo na prostor onstran obzidja. Žal so to zagnanost zaustavile že leta 1964 loške poletne igre, ki so jih z grajskega dvorišča prestavili v območje skansna. Z adaptacijo prostora v gledališke namene ni propadla samo idealna zamisel o širjenju muzeja na prostem, pač pa izgublja svojo muzejsko vlogo sam osrednji objekt — Škoparjeva hiša; nekateri drugi objekti so že izginili, ostali pa propadajo.

Sčasoma je vloga Muzejskega društva doživljala določene spremembe. Še pred preselitvijo na loški grad je občinski ljudski odbor v skladu z zakonom o muzejih odločil, naj bo društveni odbor vključen v upravni odbor muzeja. Polagoma pa je Muzejsko društvo začelo izgubljati pravico do soodločanja v zadevah muzeja in tako pripada danes društvu le vloga strokovnega sveta. Sklepi odbora Muzejskega društva veljajo samo kot priporočilo, ki se jih muzejski kolektiv drži ali pa tudi ne. Seveda moram z zadovoljstvom ugotoviti, da je vladalo in da vlada tudi ob tem razvoju v splošnem zelo dobro sožitje med društvom in muzejsko ustanovo.

Ob kopnenju pristojnosti pri delovanju muzeja so se društveni odborniki močno angažirali zlasti v reševanje nalog, ki so bile predvsem pridržane prav Muzejskemu društvu:

1. V tej zvezi naj omenim v prvi vrsti izhajanje *Loških razgledov*. Loški razgledi izhajajo enkrat na leto, in to nepretrgoma od leta 1954 dalje. Doslej je bilo torej izdanih 23 letnikov, 24. je v tiskarni. Publikacija naj bi izhajala ob občinskem prazniku. Le prvi letnik je založil Mestni odbor Socialistične zveze delovnega ljudstva Škofja Loka, vsem nadaljnjim publikacijam je izdajatelj in založnik Muzejsko društvo. Prve tri letnike je uredil dr. Branko Berčič, ki je bil iniciator za izdajanje posebne loške publikacije; pri naslednjih letnikih stoji glavnemu uredniku ob strani uredniški odbor. V vseh dolgih letih je ostal glavni urednik dr. Berčič, le pri letnikih XIV—XIX ga je nadomestoval prof. Fr. Planina.

Publikacijo so vzdrževali v teh letih mimo občinske skupščine predvsem loški delovni kolektivi, deloma tudi Sklad SRS za pospeševanje založniške dejavnosti. Obseg publikacije se giblje med 459 stranmi v jubilejnim letniku in 130 stranmi v letu 1965, ko je prišlo do določene krize, ki je pa bila izrazito finančnega značaja. Normalno se giblje obseg med 15 in 20 tiskovnimi polami. Naklada se je ustalila nekako pri 1.300 izvodih.

Pri ureditvi je končno prevladal kronološki princip. Skupini »Razgledi«, ki zajema znanstvene in poljudnoznanstvene prispevke iz najrazličnejših področij, sledi tematika narodnoosvobodilne borbe, tej pa leposlovje in končno razni zapiski in poročila. Posameznim razpravam so dodani tudi povzetki v nemškem oziroma francoskem jeziku. Uredništvo tudi ne skopari z ilustrativnim materialom. Glede sodelavcev uredništvo ni nikdar v zadregi. Vsi letniki so vsebinsko zelo pestri in mirno lahko trdim, da spada loško ozemlje po zaslugi Loških razgledov med najboljše preučene predele Slovenije. Loški razgledi so pomembna vez med članstvom in prav po njihovi zaslugi vrste muzealcev iz leta v leto naraščajo.

Strokovna raven publikacije je na taki stopnji, da so Loški razgledi znani ne le v domačih krogih, pač pa se zanje zanimajo tudi inozemci. Številne znamenjave širijo zanimanje za loško ozemlje, hkrati dvigajo ugled naše ustanove, obenem pa bogatijo muzejsko knjižnico.

Publicistično uveljavljanje Muzejskega društva je prišlo do posebnega izraza zlasti ob loški tisočletnici, na katero je društvo že zgodaj opozarjalo. Na društveno pobudo je bil pravočasno sestavljen pod predsedstvom predsednika občinske skupščine Zdravka Krvine poseben 27-članski odbor. Pripravljalno delo je bilo razdeljeno na vrsto delovnih skupin. Te naj bi se posvetile tudi realizaciji dolgoročnih nalog trajne vrednosti. Lahko trdim, da so potekala zelo uspešno tista dela, kjer so odločilno sodelovali prav člani Muzejskega društva. Medtem ko se je društvo dokaj aktivno uveljavljalo npr. pri ožjem odboru za urbanizem in spomeniško varstvo, je bila povsem na ramenih muzealcev skupina za znanost in publikacije.

Med temi naj bodo posebej omenjena tista dela, ki so bila posvečena prav loški tisočletnici. Tako so izšli v povečani slavnostni obliki Loški razgledi, v katerih je bilo objavljenih več prispevkov, ki so sintetično prikazali določene panoge na loških tleh v preteklosti in sedanjosti. Prof. Planina je popravil in dopolnil tekst svojih knjižic Škofja Loka z bližnjo okolico ter Poljanska in Selška dolina, ki ju je 1962 izdala Mladinska knjiga. Knjiga je izšla pod naslovom *Škofja Loka s Selško in Poljansko dolino* — žal v premajhni nakladi, saj ji je že 1976 sledila nova, deloma popravljena izdaja. Točno v terminu je bila objavljena moja knjiga *Škofja Loka in loško gospostvo*, ki podrobno osvetljuje zgodovinska dogajanja na loškem ozemlju od ustanovitve freisinskega loškega gospostva 973 do njegovega konca 1803. Pododbor Muzejskega društva v Železnikih je za ta jubilej izdal knjigo *Selška dolina v preteklosti in sedanjosti*. Turistično društvo v Selcih je publiciralo delo Olge Šmidove *Selca nekdanj*. Izšle so sicer še razne druge publikacije, ki pa niso bile tako tesno povezane s samo tisočletnico oziroma z Muzejskim društvom. Žal je od načrtovanih del odpadla knjiga o zgodovini NOB na območju občine Škofja Loka.

V počastitev loškega jubileja je organiziralo zborovanje v Škofji Loki Zgodovinsko društvo za Slovenijo. Tematika obravnav prvega dne je bila v celoti posvečena izključno loškemu ozemlju.

Muzejsko društvo se že dolga leta močno posveča prirejanju *izletov*; to muzejsko dejavnost je uvedel Lovro Planina, za njim je pa prevzel organizacijo prof. France Planina. Zanimanje je vedno izredno, čeprav si slede izleti po nekajkrat leto za letom. Vsako potovanje je izredno skrbno pripravljeno; vso pot spremlja udeležence organizatorjeva živa beseda, in to tako, da prinaša mnogo novega tudi razgledanim udeležencem. Takih muzejskih izletov je bilo na desetine. Nekateri člani društva so si tako ogledali križem kražem domala vse muzeje po Sloveniji; pot jih je pripeljala ne samo na sosednja domača tla, pač pa tudi v zamejstvo po Slovenski Koroški, tja do Djekš in Šmohorja, pa v Italijo daleč v Furlanijo.

2. Seveda je društvo tudi ob kopnenju neposrednih pravic stalno in budno zasledovalo delovanje muzejske ustanove; na mesečnih sejah, ki se jih vedno udeležuje ravnatelj muzeja, je društvo skupaj z upravo v splošnem vzajemno reševalo muzejska vprašanja.

Obsežni grajski prostori dajejo sami po sebi muzeju sicer lepe možnosti za smiselno razvojno razporeditev predmetov. Idealen dostop v muzej bi bil pri nekdanjem vhodu skozi spodnja vrata. V spodnjih grajskih prostorih bi bili nameščeni naravoslovna in najstarejša — arheološka zbirka. Tem predmetom bi sledile razvojno druge muzealije vse do prikaza najnovejšega časa. Izhod iz muzeja bi bil pri današnjem vhodu. Seveda bi taka razporeditev zahtevala ustrezno število zaposlenih, kar je pa povezano s prevelikimi stroški.

Del navzočih članov in častna gosta zborovanja (levo spredaj) predsednik občinske skupščine Tone Polajnar in sekretar občinskega komiteja ZKS Janez Jemec
(Foto Stane Jesenovec)

Pri iskanju najboljših prostorskih rešitev je prišlo glede vsebine do kompromisne ureditve. Da olajša obiskovalcem orientacijo, je Muzejsko društvo 1962 založilo in nato še 1972 izdalo posebno vodnik po muzeju z naslovom *Loški grad in muzej*; tekst je posnet iz knjižice Škofja Loka z bližnjo okolico; žal pa izgubi tak vodnik po vsaki preureditvi zbirk na svoji vrednosti. Zbirke so bile namreč kasneje še večkrat preurejene — posebno tiste, ki so se v zadnjih letih močno izpopolnile. Posebej naj bo omenjena etnografska zbirka, ki je zelo smiselno in okusno urejena. Priznanje zasluži tudi zelo lepa zbirka NOB, ki je nameščena v posebni dvorani; muzejski delavci so sodelovali tudi v vojašnici pri urejanju muzejske zbirke o narodnem heroju Jožetu Gregorčiču.

Muzejski nameščenci opravljajo seveda tudi posel, ki je manj opazen, vendar zelo potreben. Mislim na notranje strokovno delo, ki je nujno kot predpriprava za ureditev stalnih zbirk, pa izdelovanje kartotek, dopolnjevanje fototek itd. Posebno pomembno je terensko delo, saj se dober muzealec nikdar ne sme zapirati med štiri stene. Na tem področju je bilo sicer marsikaj storjenega, čakajo pa loške muzealce še velike naloge, zlasti v zvezi z arheologijo.

Muzejski delavci morajo seveda dobro poznati vse zbirke v svojem muzeju in biti na voljo zlasti za vodstvo posameznih skupin. Število obiskovalcev je bilo v posameznih letih dokaj različno, kar je povezano predvsem z raznimi preurejanji. V zadnjem času se je precej ustalilo, nikakor pa ni moč doseči števila 25.000. Med obiskovalci je mnogo skupin — predvsem šolskih, saj so muzejske zbirke najlepše ponazorilo in dopolnilo k šolskemu pouku. Tudi inozemci se živo zanimajo za loški muzej, po katerem je Škofja Loka znana daleč po svetu. Posebej naj omenim delegacijo mednarodnega komiteja za lokalne muzeje, ki nas je obiskala 1960. leta in dala delu loških muzejskih delavcev veliko priznanje in visoko strokovno veljavo. Prav posebna pozornost je bila izkazana Škofji Loki prav po zaslugi muzealcev, ko je bilo naše malo mesto 1973 prizorišče mednarodnega zborovanja zgodovinarjev mest; udeležence zborovanja, ki so prihiteli iz 19 držav (celo z Japonske), je v posebni besedi seznanil s Škofjo Loko in loškim ozemljem društveni predsednik. Posebej naj omenim skupino študentov juridične fakultete iz Gradca, pa nedavni obisk slušateljev tübingške univerze pod vodstvom profesorjev. V obeh primerih je bilo poskrbljeno za dobro vodstvo s posebnim uvodnim predavanjem.

Muzej si je pridobil sloves tudi s prirejanjem občasnih razstav ob sodelovanju sorodnih ustanov. Te so bile nameščene v začetni fazi na zgornjem grajskem hodniku, kasneje v okroglem stolpu, danes pa služi temu namenu grajska galerija. Le manjši del razstav je bil usmerjen v določeno muzejsko tematiko (npr. Gradovi na Slovenskem), sicer pa so bile razstave omejene v glavnem na slikarska dela bolj ali manj znanih slikarjev. Ta dejavnost se je razmahnila posebno v zadnjih letih, saj si je npr. 1975 sledilo kar 19 razstav. V samostojne razstave so bila vključena dela udeležencev Groharjeve slikarske kolonije, enako tudi slike naraščaja v okviru Male Groharjeve slikarske kolonije. Število obiskovalcev razstav v galeriji vse bolj narašča in je 1975 zajelo malone 30.000 oseb. Skrb za to dejavnost je v glavnem na ramenih ravnatelja.

3. Muzejsko društvo v Škofji Loki je od vsega začetka skušalo tudi v širših krogih čimbolj zasidrati smisel za pravilno vrednotenje kulturnih dragocenosti. Od tod tudi njegova težnja, da podpre muzejsko dejavnost v obeh dolinah z željo, da se v ondotnih naravnih središčih osnujejo zbirke s poudarkom na gradivu, ki je specifično za ustrezno ozemlje. Tako sta bili sčasoma

ustanovljeni dve podružnici Muzejskega društva — v Železnikih in v Žireh. Vse do zadnjega sta podružnici najtesneje povezani z matičnim društvom, kamor pošiljata na seje svoje zastopnike.

Delo podružnice v Železnikih, ki je bila ustanovljena 1964, se je moglo nasloniti na določeno tradicijo, saj je bilo vodstvo organizacije v rokah Nika Žumra in njegovega vnetega sodelavca Blaža Gortnarja, ki sta tik pred vojno rešila pred rušenjem spomenik prvega razreda — železnikarski plavž. Kot matičnemu društvu je dala tudi v Železnikih povod za ureditev muzeja obrtna razstava, ki so jo organizirali v prvih povojnih letih v Ljubljani v republiškem merilu. Med drugim je bil tod prikazan tudi razvoj železarstva v stoletjih. Zbirka je bila kasneje prepeljana v Železnike, kjer ji je sicer grozila nevarnost, da sčasoma propade, kar so pa preprečili posamezni zanesenjaki, ki jim je prav ta zbirka pomenila trdno oporo pri sestavljanju muzejskega scenarija.

Delo železnikarskih muzealcev je bilo izredno vztrajno. Premagati je bilo treba vrsto težav. Koliko naporov so vložili predvsem vodilni odborniki, da je končno le uspelo pridobiti za muzejsko zbirko celoten kompleks Plavčeve hiše! Še večjo zagnanost, pa tudi znanje je zahtevalo samo zbiranje in urejanje predmetov, ki naj prikazujejo tipično gospodarsko dejavnost železnikarskega območja — fužinarstvo in gozdno-lesno gospodarstvo. Ko še ni bilo dokončno urejeno vprašanje prostorov, je pododbor 1967 priredil izredno posrečeno razstavo gozdno-lesnega gospodarstva Selške doline; velik del predmetov je bil razstavljen na prostem v območju plavža in zares je bilo škoda, da je bilo treba ob zaključku razstave te predmete spet odstraniti.

Dve leti nato je bila v Plavčevi hiši svečano odprta železnikarska muzejska zbirka. V pritličju, ki je opremljeno z reliefom in geološko karto, je v šestih prostorih izredno uspelo nazorno prikazano železarstvo, prvo nadstropje je namenjeno gozdno-lesnemu gospodarstvu in čipkarstvu. Muzejska zbirka se je v naslednjih letih še dopolnjevala. Sčasoma naj bi bila urejena še posebna razstava skrila kot krovnega gradiva. — Posebej je bilo adaptirano poslopje na dvorišču, ki naj bi služilo za prirejanje občasnih razstav.

Agilni odborniki so neumorni tudi pri pridobivanju članstva, ki narašča iz leta v leto. Pred slabimi desetimi leti je pododbor štel vsega 42 članov, sedaj se število že krepko približuje 200. Obisk muzeja, v katerem je poskrbljeno za strokovno vodstvo, koleba. V nekem letu je bilo ugotovljeno število 6.000, vendar se v splošnem giba okrog 3.000—4.000. Med njimi so zelo dobro zastopani tujci, ki so jih 1975 našteali kar 1.214.

Odbor Muzejskega društva v Škofji Loki se je dalj časa ubadal z mislijo, da poveže v muzejsko delo tudi Poljansko dolino in s tem rešuje ob bridkem zgledu na Visokem ondote kulturne vrednote. Ob tem prizadevanju je sicer uspelo pred desetimi leti pridobiti iz Poljanske doline posebnega društvenega zastopnika, vendar poskus ni obrodil vidnejšega sadu. Muzejsko delo se je v Poljanski dolini utrdilo šele po priključku žirovskega konca v loško občino. Na iniciativo Muzejskega društva v Škofji Loki in ob velikem razumevanju žirovske Alpine ter osebnem prizadevanju Alfonza Zajca je bil ustanovljen v Žireh pododbor, ki je bil vključen v loško matično društvo, s katerim je vsa leta trdno povezan.

Žirovska muzejska zbirka naj bi v skladu z načrtom predstavljala čevljarstvo in čipkarstvo — dve specifični gospodarski panogi v tem območju. Vneti odborniki so ob velikem razumevanju domačinov pa tudi širših krogov zbirali predmete po hišah. Muzealije so deponirali v stari šoli, ki so jo pridob-

bili za muzejske namene, a zaenkrat, žal, še ni v celoti vseljiva. Po triletnem napornem delu je bila zbirka prav ob loškem jubilejnem letu 1973 slovesno odprta. Predmeti so nameščeni zaenkrat le v štirih prostorih — v spodnji in zgornji veži ter v dveh sobah. Okusno urejena zbirka nazorno predstavlja razvoj dveh žirovskih gospodarskih panog — čipkarske, ki velja danes bolj kot lokalna zanimivost, in čevljarске, po kateri so Žiri danes znane daleč po svetu. Odprtje muzejske zbirke velja za pododbor ob velikih nalogah le kot vmesna postaja, kajti pridobitev prostorov v celotni zgradbi in smotrna namestitvev na novo zbranih predmetov sta nalogi, ki sta vredni naporov. Da jim bo pododbor kos, je dokazal z dosedanjim delom.

Spodbudno naj bo tudi zanimanje javnosti za zbirko, saj si jo je ogledalo v prvem letu čez 600 posameznikov; čez dve leti se je število obiskovalcev podvojilo — med njimi je bilo čez 100 tujcev. Ob vidnih uspehih rastejo vrste članstva. Pri ustanovitvi pododborja je bilo vsega komaj 20 članov; do zadnjega občnega zbora je naraslo število na 108.

Manj posrečena je bila akcija v Sorici — rojstnem kraju slovenskega slikarja impresionista Ivana Groharja. V ondodnem župnišču, kjer je Grohar v mladih letih prebival, so bila poleg nekaterih umetnikovih osebnih predmetov hranjena njegova najzgodnejša mladostna dela. V želji, da zraste tod spominska zbirka, je loški muzej ondi deponiral vrsto Groharjevih mladostnih del. Zbirka je bila s posebno proslavo odprta 29. maja 1960. Žal se muzejska pričakovanja niso uresničila. Zbirka je bila težko dostopna, pa tudi heterogena, saj so bili v istem prostoru nameščeni tudi predmeti, ki ne potekajo z loškega ozemlja in tudi tematsko ne spadajo na to mesto. Vrh tega se je pa prvotni iniciator zbirke odselil iz kraja. V najnovejšem času je ustanovilo Kulturno umetniško društvo »Ivan Grohar« v Sorici muzejsko sekcijo, ki je tesno povezana z loškim Muzejskim društvom in se predsednik sekcije redno udeležuje muzejskih sej. Sekcija je oskrbela primerne prostore in ukrenila vse potrebno, da je prav v teh dneh že dostojno urejena Groharjeva spominska zbirka, ki bo kmalu dostopna javnosti.

4. Ob vedno večji razvejanosti kulturnega uveljavljanja na polju, ki je bilo nekdanj torišče muzejskih dejavnosti, se je skoraj povsem osamosvojila, skrb za *spomeniško varstvo* na loških tleh. Loški muzealci so se od vsega začetka — pred vojno sicer brezuspešno — trudili, da čimbolj zavarujejo loško kulturno dediščino. Saj je Škofja Loka k sreči v jedru še nepokvarjeno mesto, ki predstavlja v slovenskem merilu edinstven primer, na katerega smo Ločani upravičeno ponosni. V skrbi za pravilno urbanistično politiko je bilo Muzejsko društvo tesno povezano z občinsko *urbanistično komisijo* in je prav aktivno sodelovalo pri loškem urbanističnem razvoju. Načrtovano je bilo, da bi ustanovili v Škofji Loki samostojen občinski zavod za spomeniško varstvo, toda načrt je zaradi kadrovskih težav propadel. Zato se je Škofja Loka 1963 tudi po prizadevanju Muzejskega društva priključila glede spomeniškega varstva medobčinskemu spomeniškem zavodu v Ljubljani, katerega predstavnik je bil zlasti v prvih letih najtesneje povezan z Muzejskim društvom in se je takrat dokaj pogosto udeleževal društvenih sej.

Na skupni predlog, ki sta ga izdelala spomeniški zavod in Muzejsko društvo, je občinska skupščina 19. junija 1963 sprejela odlok o zaščiti zgodovinskega področja Škofje Loke, ki zajema razen mestnega jedra še jedro Stare Loke in Pušala, tj. med drugim ozemlje na obeh straneh brvi do kopaljšča oziroma do gradu, vključujoč Hribec. Pred kakršnimkoli posegom na

tem ozemlju se mora glede na odlok vsakdo posvetovati z medobčinskim zavodom za spomeniško varstvo v Ljubljani (gl. LR 10/1963, str. 209—211). Podobno je bdel spomeniški zavod nad podeželjem; lotil se je registriranja spomenikov na terenu in jih skrbno varoval.

Prav posebno je bila spomeniška služba delavna v zvezi s pripravami za proslavo loške tisočletnice. Njeno delo je bilo predvsem usmerjeno v urejevanje mestnega jedra. V tej zvezi so bile npr. opravljene določene raziskave na grajskem dvorišču, sistematično je bil ugotovljen potek mestnega obzidja, izkopavanje je odkrivalo območje srednjeveškega vhoda v mesto s poljanske strani, zlasti pa je bila velika skrb posvečena ureditvi fasad na loškem Placu. Odkrite in obnovljene so bile mnoge freske, ki spominjajo na nekdanjo »pisano Loko«. Sistematično začeto delo bi bilo vredno nadaljevati z enakim navdušenjem; žal je v zadnjem času ta vnema skoraj docela popustila.

5. Od Muzejskega društva in muzeja se je povsem oddvojil *arhiv*, ki je organizacijsko vključen v Zgodovinski arhiv Ljubljana. Do leta 1950 se je nabralo toliko arhivskega gradiva, da je bila takrat nastavljena v muzeju honorarna nameščenka, ki se je posvetila predvsem arhivu.

Jedro starejšega fonda predstavlja več tisoč mikrofilmskih posnetkov iz Münchenskih arhivov, ki jih je preskrbel predsednik 1954 in jih je dalo Muzejsko društvo povečati. Te arhivalije tvorijo trdno podlago za zgodovino loškega ozemlja v času freisinškega loškega gospostva.

Sicer pa se je arhivska zbirka bogatila v glavnem z gradivom, ki zajema dobo 19. in 20. stoletja. Ta material silno narašča iz leta v leto, saj se steka v arhiv iz cele vrste ustanov z obsežnega loškega ozemlja. Ko je postal arhiv samostojna, od muzeja ločena ustanova, sta bila dva skromna prostora na gradu že zdavnaj pretesna in ni bilo tehnično mogoče spravljati na varno gradiva, ki je bilo že pripravljeno za oddajo. Končno je le uspelo rešiti to pereče vprašanje na prav idealen način. Arhivu je bila namreč dodeljena nekdanja nunska kašča, ki so jo ustrezno adaptirali. Dne 9. januarja 1975 je bil arhiv slovesno odprt. V obsežnih prostorih se kopiči bogato gradivo, ki postavlja vodstvo pred velike naloge. Material je treba predvsem strokovno urediti. Tako urejeno gradivo pa predstavlja bogato zakladnico in trden temelj za znanstveno obdelavo zadnjih 150, 200 let. Želeti je, da najde tudi to razdobje svojega zgodovinarja.

Ob štiridesetletnici Muzejska društva lahko loški muzealci s ponosom gledajo na prehojeno pot. Nesebična zavzetost, prežeta z globoko ljubeznijo do rodne grude, je dosegla v teh desetletjih take uspehe, kot si jih ustanovitelji v začetnih letih niti v sanjah niso mogli predstavljati. Brez pretiravanja lahko trdim, da je postal loški muzej ena najodličnejših prosvetnih ustanov v vsej občini. V njem je nazorno razvidno življenje vseh slojev na loških tleh skozi dolga stoletja. Naša velika želja je, da bi zanimanje za našo ustanovo stalno naraščalo, hkrati pa naj bi se večalo število vnetih in požrtvovalnih delavcev, ki bi nesebično nadaljevali dobro vpeljano dejavnost. Na drugem mestu je bilo nekoč že poudarjeno in menim, da ne bo odveč, če ponovim to misel, da so namreč za rast kulturne ustanove pač potrebna določena denarna sredstva, *toda še pomembnejša je zavzetost in požrtvovalnost delavcev*, ki so z ustanovo povezani. Člani Muzejskega društva in muzejska ustanova naj bi čim tesneje sodelovali v dobro same ustanove, ki naj še naprej uživa v svetu ugled, kakršen je bil ustvarjen v preteklih desetletjih.